

Adatok a calnic-i unitárius egyházközség történetéhez.

A calnic-i unitárius egyházközség alakulásának ideje az 1566 – 1570-es évekre tehető, amikor a Kálvint követőknek itt már rendszeresen megszervezett egyházközségük volt. Az unitáriusok fennirt évek valamelyikében váltak ki a református egyházból, de azért több mint száz éven keresztül, 1674-ig a templomot közösen használták, amely esztendőben templomot építettek. A harangokat még ezután is, egész 1766-ig közösen használták, valamint az erdőt is 1817 ig, amelyről még alább részletesebben lesz szó. Ez a kis esemény a székely nép vallásos türelmét nagyon szépen jellemzi, különösen, ha azon kor embereinek elfogultságát és erkölcsi korlátoltságát elgondoljuk. A mai demokratikus és liberális világ emberei a régmúlt egyszerű embereinek szép példáin okulhatnak.

Minthogy a jegyzőkönyvek 1755-ben, az anyakönyvek pedig 1782 ben kezdődnek, eddig az időig az egyházközség részletesebb történetéről keveset tudunk. Olyan írott emlék, mely az elszakadást, illetőleg különválást bizonyítaná, vagy a templomnak, a harangoknak és erdőknek a közös használatát körülírná, szabályozná, nem maradt. Lázár István püspök által 1789 március 11 és 12-én tartott Generalis Visitatio jegyzőkönyvében, amely a legapróbb részletekre is kiterjed, a templomra vonatkozólag ez áll: „vagyon ezen funduson egy templom, kőből, amelynek napkeleti oldalán a vakolatba az építési év, feléje ezen betűk: A. E. van bevésve.“ Ez évben szűnt meg a reformátusokkal a templom közös használata. A reformátusok megmaradtak a régi közös templom birtokában és használatában, amely ma is meg van, az unitáriusok pedig az ujonnan épült templomukat vették használatba. Szájhagyomány szerint ez évben a régi közös templom is kijavított, mennyezete leszedetelt s az unitárius templomra felépített.

Körülbelül 107 évig használták közösen a templomot egyet-

értő békeességben, mert ily hosszú idő alatt semminemű háborúság, perlekedés nem volt köztük, sem a templom, sem a harang, sem pedig az erdők miatt, mert ha lett volna, a megosztozáskor ezt bizonyosan feljegyzik.

Templom, torony.

A templom, mint fennebb látók, 1674-ben épült. Nagyobb-szabásu átalakításon 1758-ban ment keresztül, amikor részben szép és ujmennyezettel láttatott el és 1823-ban, mikor a földrengés miatt annyira megrongálódott, hogy használhatatlanná vált. Az egyházközség még ezen évben „könyöradományhoz volt kénytelen folyamodni, mert kasszája egészen kiürült a közvetlen megelőző évben.“ A könyöradomány gyűjtésére annyival is inkább rá volt utalva, mert első orgonáját is ekkor szerezte.

A templom mennyezete a két felekezet különválásakor javítást igénylő közös templom mennyezetéből készült, de csak részben, mert amidőn 1758-ban kibővítetett, a kibővítés folytán több kocka új anyagból készült s ezek inkább is meg vannak kopva, mint amazok. A mintegy 90 cm. hosszú és 80 cm. széles kockákba festett különböző alakok, mint koszorúk, tulipánok, fehérbárány stb., mind szabadkézi rajzok, magyar stílusban festve. Ugyanezekkel egy időből valók a nyugat felőli karzat festményei, ezek között Székely Mózes ardeali fejedelem cimere is, melynek egyik tábláján ez az írás van: „... g ujjitatott az Urnak háza A'mikor a gyülekezetnek volt lelki Tanítója Hévízi Mihály, curatora Bedő Ádám 1758.“ Székely Zsigmond, egyik elődöm ezt jegyzi meg ezen tábláról, amelyen több írás is van: „ezen a táblán lehetett a templom első építőinek neve és az építés ideje s még ki tudja mily számos és fontos adat feljegyezve. Nem lehetetlen, hogy idővel ez is kiolvasható lesz, mert a régi írásból most is sok betű látszik s hova-tovább mind több és több tűnik elé a felső festék porladozása következtében.“ A mennyezetnek ugy a későbbi (1759), mint a régebbi festményei, szakértők véleménye szerint, keletkezési koruknak remek alkotásai Valóban ritkák ma az ilyen festmények, melyek épen ezért nagy értéket képviselnek.

Van még a mennyezeten, a szószéktől kissé délkeletre egy kocka, amelyen írás van, de amelyet alulról kiolvasni nem lehet. Csak az „Amen“ olvasható ki tisztán. A tervbe vett ujítás folytán,

amelynek költségeire a derék és megértő calnic-i hívek máris szép összeget jegyeztek, egy szakértő talán kifogja olvasni, ami, hiszem, valami hiteles adatot nyújt vagy a templom építésére, vagy a mennyezet festésére, vagy az egyházközség korábbi történetére vonatkozólag. Ha pedig a régi közös templom mennyezetéről került ide, akkor arravatkozólag tartalmaz becses adatokat. A javítás alkalmával ezen kockára különös gondot kell fordítani.

A torony fából épült és 16—18 méter magasságu. Érdekes épület. Kizárólag fejszével és furóval van készítve. Fűrészelés még a bevágásoknál sem látszik, sem az összeeresztéseknél. Faszeggel van megszegezve mindenütt. Csak 47 év elteltével, 1828-ban erősítették meg a harangok iránti négy szegletén 17 font és egy fertály vasból készült karikákkal. Ez a kötés 1890-ben újra megerősítettetett.

Az 1789-ben tartott Gen. visitatio jegyzőkönyvében ez van írva: „Vagyon egy cserfa talpakra, ugyan cserfából kötötelt alkalmas magasságu, zindely fedél alatt álló harangláb, két feljáró grádiccsal, a szarvazatja kerek, a telején egy vitorlás bádóg gomb, melyet Gyöngyösi József csináltatott, két uj harangok benne. Épült 1781-ben, mint a vitorlán való numerusból is látható“. E leírás csak annyiban téves, hogy a szarvazat nem kerek, hanem pontosan nyolcszegletű és csak a tetőn, ahol a szarufák egymás mellé esnek, válik kerekké.

Daniel Elek 1821. dec. 18-án ígéretet tesz, hogy a torony fedelét a saját költségén veres színre festeti. Hogy ez megtörtént-e, arról nincs említés.

Több ízben volt újra festve, legutoljára 1929-ben.

Ezen torony a székely építési stílus igazán remek műve. Mint műemlék, nagy értéket képvisel. Nagyon sok látogató volt és van, amit főleg gr. Kálnoky Hugó, a műemlékek nagy barátja, figyelmességének tulajdoníthatunk, aki nemcsak a hazai, hanem a külföldi régiség kedvelőinek figyelmét is felhívta az építési és festési remekeknek megtekintésére és megismerésére. Így nézték meg, hogy csak a külföldieket említsem meg, a többek között dr. Phleps Hermann, a ki eltávozóban magyar nyelven így szólott: „Köszönök neked Isten, hogy meglátogathattam ezt a tornyot és templomot“, dr. Kurt Hirschler berlini egyetemi tanár, ki a templomot, tornyot és cinteremben levő nagy cserefát, a mely 200 éves-

nél is idősebb, lefényképezte és azt ígérte, hogy az ardeali műemlékekről egy albumot fog kiadni, amelyben a mi tornyunk, templom és karzat festményei is benne lesznek. Ezt az albumot gr. Kálnoky Hugó úrnál láttam, de a calnic-i műemlékek nincsenek benne. Miért maradtak ki, nem tudni. A templom mennyezetét, a koronát dr. Balogh Jolán a budapesti iparművészeti muzeum tisztviselőnöje is lefényképezte. A korona nyere meg nagyon a tetszését és úgy nyilatkozott róla, hogy ilyen szépet és értékeset még csak egyet látott.

Szószerk, korona és orgona.

A szószerk kőből van, négy feljáró lépcsővel. A templommal egy időben épült. A felette levő korona 1782-ben készült. Eredetileg 9, vagy 10 színre volt festve. 1896-ban újra festették, amikor a rajta levő írások is befestettek. Székely Zsigmond akkori lelkész az 1789-ben tartott Gen. visitatio jegyzőkönyvének azon lapjára, ahol a koronán levő írások levannak jegyezve, ezt írta: „sajnos nagyon kopott volt a korona s így kellett tennem, magam festetem be. Ítélet engem illet. Vállalom.“

A koronán ez az írás volt, amint ez az 1789-ben tartott Gen. visitatio jegyzőkönyvében olvasható: „I. Pét. 4:2. Legeltessétek az Istennek seregét, mely a tű gondviselésnek alatt vagyon, nem kényszerítésből, hanem örömmel. V. 4. És mikor megjelenik a Pásztoroknak ama Fejedelmek, elveszitek ama dicsőségnek fonyadhatatlan koronáját. Tartsd meg, ami nálad vagyon, hogy senki a te koronádat el ne vegye. Apost. 3, 11. És a süveget az ő fejére tévén, tegyed a süvegen felül a szent koronát. Exod. 29. 6.“ Isten segedelmével a kálnoki unitária szent ecclesia számára építetett ez korona Bözödi asztalos Fülöp Dániel által a szent ecclesia költségén 1782-ben Haranglábi Mihály papságában 1782.“ Mostani állapotában is, amint ezt a szakértők megállapították, nagyon szép, de eredetiségéből nagyon sokat veszített. A rajta levő fehér galambok rendre-rendre lehullottak; a tetején levő Pelikán madárra, mely a fiait önhusával táplálja, az ugrani készülő him oroszán; a sűrűn egymás mellett álló, fából készült és aranyozott bojlok mind hiányoznak. Ezek azonban, mint Székely Zsigmond megjegyzi, a korona karimáján belül csomóba rakva, hiány nélkül megvannak.

Az orgona 1822-ben készült. Javitva 1896-ban és 1930-ban volt. Előbbi javítás alkalmával egy új fuvó és előljátszó asztal készített. Ez az orgona „az ecclesia cassája megterhelése nélkül“, tehát a hívek önkéntes adományából készült. Az 1896 évi javítás alkalmával a szélládába ragasztott papiroson ez a felírás volt: „Tsinált engem szemerjajai Serester Dávid Boldisár Tamás ur orgona mester leányával Máriával Anno 1802“.

Harangok.

1776-ig a harangok a reformátusokkal közösek voltak. Ez évben, mint az ecclesia akkori Libellusában látható, a reformátusok a közös harangból az unitáriusokat kilizették. 1773-ban egy új harangot öntettek, melynek felirata ez volt: „In Gloriam Unius Veri Dei et Filii eius Jesu Xti honorem sumptibus ecclesiae Unitariae Kalnokiensis.“ Ez 208 $\frac{1}{2}$ fontos. Ára 208 mf. volt. 1787-ben ismét egy 150 fontos és három fertályos harangot öntettek ezzel a felirattal: „Öntette a sepsi-kálnoki Unitaria Ecclesia az egy Isten dütségére a maga költségével. L. I. Kor. 8. 6.“ Ez 117 mf. 75 drb. került. Ez a háboru alkalmával elvétellett s helyette 1924-ben, közadakozásból egy újabbat öntettek.

Ingatlan és ingó javak.

Mind az 1789-ben, mind az 1828-ban tartott Generalis visitatio alkalmával az Ecclesiának mindennemű javai a legrészletesebben számba vétettek. Elsőbben a belső, azután a külső ingatlanok, még pedig dülök szerint megnevezve és nevek szerint szomszédosítva. Ez így látható az 1816 májusban készült „Conscriptio“ 2-ik lapján a 3-ik pont alatti „Circumvitinatio“-ban is. Itt vannak felsorolva a szántóföldek, kaszálók, külön-külön amint az Ecclesia, pap és mester használta. Ezek némi változással ma is megvannak; továbbá az erdők is amelyek a reformátusokkal közösök voltak. Ez utóbbi a levéltár I. csomó 4. sz. a. az 1817. február 15-én kelt osztálylevélben is megtalálható. E szerint a megegyezés egyetértő békeséggel megtörténvén, a közös használat megszűnt. Az osztálylevélben kitüntetett megosztás alapján lett az arányosítás után az 1870-es években az illető egyházközségek nevére telekkönyvezve. Ezen erdőknek tulnyomó része mind a két egyházközségtől kisajátított, úgy, hogy a 185 holdat kitevő erdőből ma csak 32 hold az egyházközség tulajdona.

Ezüst és ón urasztali edények.

Van egy csucsives ezüst, kívül-belől aranyozott pohár, V. E. betűk vésvé rája. E pohár alá egy ezüst kis tányér, mely ugyan-csak kívül-belől aranyozva van, szintén V. E. betűk vannak rávésvé, a szélén valami cikk-cakkos rajz, vagy cimer, az alján kívül K. betű. Köpeczi Sebestyén József meghatározása szerint 1525—1530-ból valók. A kettőnek értékét 50.000 lejre becsülte.

Továbbá egy ón urasztali tányér, melynek a karimáján I. G. D. G. 1674. betűk látszanak. Ez óntányér a templomépités évében adatott, valószínűleg azok által, akiknek nevük kezdőbetűi rávannak vésvé. Mint régiséget, érdemes megőrizni és becsben tartani. Van egy négyszegletű, srófos kétkupás ónkanna, ez az írás van rávésvé: „az Unitária ecclesiának a maga költségével renováltatta K. Ü. G. S. 1798.“ Megint van egy kerekfedeles double ezüstkanna és ily anyagból egy urasztali pohár, belül aranyozva. Mindkettő Gyöngyösi Gáborné, Nagy Juliánna ajándéka.

Egy ezüst urasztali pohár, belül aranyozott. Barabás István, Calnic szülötte, édesanyja emlékére ajándékozta.

Egy urasztali ezüst tányér, melyet Bálint Károly és neje, Göncz Ágnes ajándékoztak.

Egy ón keresztelő kanna, fedeles, mely a XVIII. sz. elejéről való.

Urasztala.

Kettő van. Egyik egyszerű, fenyőfából készült a múlt század elején; jelenleg nincs használatban. A másik masszív, tölgyfából készítve, magyar motivumu virágokkal, melyek bele vannak vésvé és sülvé, valamint a rajta levő írások is, melyek a következők: „A kálnoki unitárius egyházközségnek, szülők emlékére adományozták Barabás István budapesti unitárius lelkipásztor és Szabó Lászlóné, Barabás Rózália.“

Urasztali abroszok, pohárterítők és szószéktakarók.

A régebbiek közül az 1789-ben tartott Generalis visitatio jegyzőkönyvében hat darab van feljegyezve, de már 1828-ban ugyancsak a Generális visitatio azt jegyzi fel, hogy csak az első van meg, a többi Bedő Ádám curátorságában ellopott. Ezek helyett adományozott egy darab, két szélből álló házigyolcsból, szép tarka virágokkal, zöld, sárga, veres selyemmel varrott terítőt

ezzel a varrott irással: „A kálnoki unitária Ecclesiának MDCCXC-ik esztendőben, Szentgyörgy havának 6-ik napján, Bedő Ádám curátorságában Zoltáni Czirjék Mária, nagyborosnyói Bartha Andrásné.“ Van ezenkívül még egynehány terítő, igen szép varrottasok, de annyira elszakadoztak, hogy használni már nem lehet, azonban az ezeken levő himzések megérdemlik a megőrzésüket.

A legújabb időben Mihály Andrásné Kovács Ilka ajándékozott egy igen szép damasztk urasztali terítőt és leánya Incze Jánosné pedig egy gyönyörű himzett pohár terítőt.

Szószeptakarók is vannak a régebbi időből, de ezek már nincsenek használatban. Újabb időből való a ma is használatban levő igen szép, sötétzöld posztóból készült szószeptakaró. Ezt Vaska Mózes és neje Mihály Mária ajándékozták.

Anya- és jegyzőkönyvek.

Anyakönyv 4 kötet van. Kezdődik 1784. Van egy kötet 1780-ban kezdődött rendeletek tára. Egyházköri vizsgálószerkesztési jegyzőkönyv két kötet. Magtári és pénztári főkönyv, különféle alapok számadásos könyve és családkönyv.

Püspöki vizsgálatok, lélekszám.

Püspöki vizsgálatok az alább következő sorrendben voltak tartva: 1761-ben Agh István, amikor lélekszám 183 volt, 1789. Lázár István, mikor a lélekszám 215, 1828. Kőrömczi János, mikor lélekszám 287, 1888. Ferencz József, mikor lélekszám 295 és 1930. Dr. Boros György püspökségek alatt, mikor a lélekszám 303 volt.

Papok, mesterek.

A legelső pap, akiről a jegyzőkönyvben említés van Hévízi Mihály, 1761-ben már itt volt. Ezen évben szerveztetett a mesteri állás. Esperes volt. Körültekintő egyházépítő derék pap. Utánna következik Kovács Keresztes. Körijegyző is. Nagyon szép írása volt, amint a jegyzőkönyvben látható. 1782-ig volt itteni lelkész. 1782—1817-ig Kőröspataki Sántha István ki honesta vacantiába kéredzett, 1817—1825-ig derzsi Egyed János, ki innen Dézsfalvára ment, 1825—1863-ig Kaádli Boér Mihály, 1863—1889-ig Ütő Dániel, 1889—1917-ig Székely Zsigmond, 1917—1926-ig Biró István, 1926—1934 október 1-ig Kovács Imre, 1934. október 1-től Rostás Dénes.

Énekvezér-tantiókról még kevesebbet tudunk. 1789-ben Benke Ferenc volt a rektor. Róla ez a feljegyzett panasa van az ecclesiának, hogy 1-ször: szerfelett morosus ember, sőt 2-szor indulatjában magát compassalni nem tudja, melyből bátorkodott mondani, mit gondol mesteri hivatalával, 3-szor akármelyik hallgatójával piszkolódni kész, 4-szer fejszével agyon akarta vágni a maga lelkipásztor társát s ottan-ottan prostitutióval illeti. Ugy írják, hogy Jókainé Laborfalvi Benke Rózának ez volt az édes apja. Innen csakugyan, nem tudni hová, elment. 1813-ban Farkas Mózes volt mester.

Ujabb időben Kovács Mózes volt énekvezér, a ki Sâncraiuura ment s ott is halt el. Utánna Ütő Gábor, ki jelenleg nyugalomban él. Jelenleg Hosszu Ferenc az énekvezér.

Gondnokok.

A gondnokok sorából kiemelendő Bedő Ádám, ki 1761—1795., tehát 34 évig volt gondnok. Alatta rendeztetett a kepefizetés, még pedig a general commando Regiment parancsolata szerint, 1793. szept. 13-ik napjától a pap és mesternek járandó gabona- és fakepe a következő módon van szabályozva: akinek 12 kalangya ősz- és 12 kal. tavasz-gabonája terem, a papnak 12 kal. ősz- és 12 kal. tavasz-gabonát, az énekvezérnek ennek felét köteles fizetni. Ezt tartozik fizetni az oly ember is, aki megházasodott és az apja házánál lakozik, de a saját földjén a 12 kal. megterem.

Fából minden igával bíró ember 1 szekér fát köteles fizetni, amelynek $\frac{2}{3}$ -a a papé, $\frac{1}{3}$ -a a mesteré. Ezután következnek: Ütő István, Ütő Gábor, Ütő István, Ütő Bálint, id. Bedő Lajos, Szabó Zsigmond, id. Mihály András, Bedő Lajos, Mihály András és Ütő István.

Ujabban tett kegyes adományok.

Özv. Bartók Józsefné Bedő Terézia, aki gyermektelenül halt el, 2 darab 3—3 vékás szántóföldet azzal a kikötéssel hagyományozott az egyházközségnek, hogy az egyik a lelkésznek, a másik az énekvezérnek halála után is fizesse az ő kepéjét. Követésre méltó példa.

Néhai Dr. Bedő Albert volt országos főerdőmester, m. kir.

földmivelésügyi miniszteri államtitkár, Magyar Tud. Akadémia tagja, országgyűlési képviselő az édes atyjától kálnoki Bedő Lajos volt unitárius lelkésztől örökölt birtokát, egy pusztá belsőséget s mintegy három hold földet az egyházközségnek hagyományozott. Saját kívánságára holttestét Calnic-ra szállították s édesanyja közelében alussza örök álmát.

Kovács Károly szintén két drb. földet azon föltétel mellett adományozott, hogy egyiknek terménye a lelkészi képét halála után is örökké fizesse, a másik pedig adassék haszonbérbe s a haszonbér tőkésittessék mindaddig, amig annak kamatja az egyházközség adóját fizetni tudja.

Vajha e lelkes adományozók példáján felbuzdulva, mind több és több követője lenne az áldozó erényeknek.

Kovács Imre,
nyug. calnic-i unitárius lelkész.

Csalódás.

Egy érzés indul a szivedben el
Valaki felé s élni, nőni vágy...
Szeretet csiráz abban nesztelen
S lényedre édes ünnepet lehel.

Epedve várod, félve remegőn:
Megtalálod szeme napsugarát?
Rokon a lélek, kihez igyekszel?
Virágba bontja zendülő csirád?

Fagyos szemsugár lövel hidegen
S mimóza virágként bezárul szived...
Dértütöten hull a szeretetsira:
Jaj! az a lélek szörnyü idegen.

Ürmösi Károlyné.